

CÂTEVA INTERPRETĂRI REFERITOARE LA FUNCȚIONALITATEA ABSIDEI ÎN LUMEA ROMANĂ

Lucrarea de față își propune să discute funcționalitatea unei forme arhitectonice care apare foarte frecvent în arhitectura romană. Termenul de *absidă* provine din grecul $\alpha\pi\omega$ (a adăuga, a ajusta), iar romanii îl vor prelua, aplicându-l unei adăugiri rectangulare sau semicirculare care iese în afara frontului clădirii, interiorul astfel rezultat fiind iluminat mai eficient din trei părți. Îmi propun să abordez aici numai absidele cu plan semicircular.

Prima utilizare a absidei semicirculare este regăsită în terme, aici fiind plasate de regulă bazinele. Pentru că este cea mai cunoscută utilizare, voi urmări funcționalitatea absidei la alte categorii de edificii, unde este mai puțin evidentă.

În edificiile de cult absida apare la sfârșitul perioadei Republicii. Funcționalitatea poate fi ghicită din faptul că în unele temple care au o *cella* terminată cu o absidă, unde se găsește o bază pe care era așezată statuia de cult. Cele mai timpurii exemple de astfel de temple sunt cel al *Venerii Genitrix* din forul lui Caesar (FROVA 1961, 28-29) și cel al lui *Mars Ultor* din forul lui Augustus din Roma (FROVA 1961, 41). De acum încolo, absidele vor apărea frecvent la templele romane nu doar din Roma (templul Venerii și al Romei /fig. 1), ci și din provincii. De exemplu, templele din forul din Sufetula, dedicate probabil triadei Capitoline, templu nr. 1 din Trier sau cel din Thugga, închinat *Caelestei Virgo*.

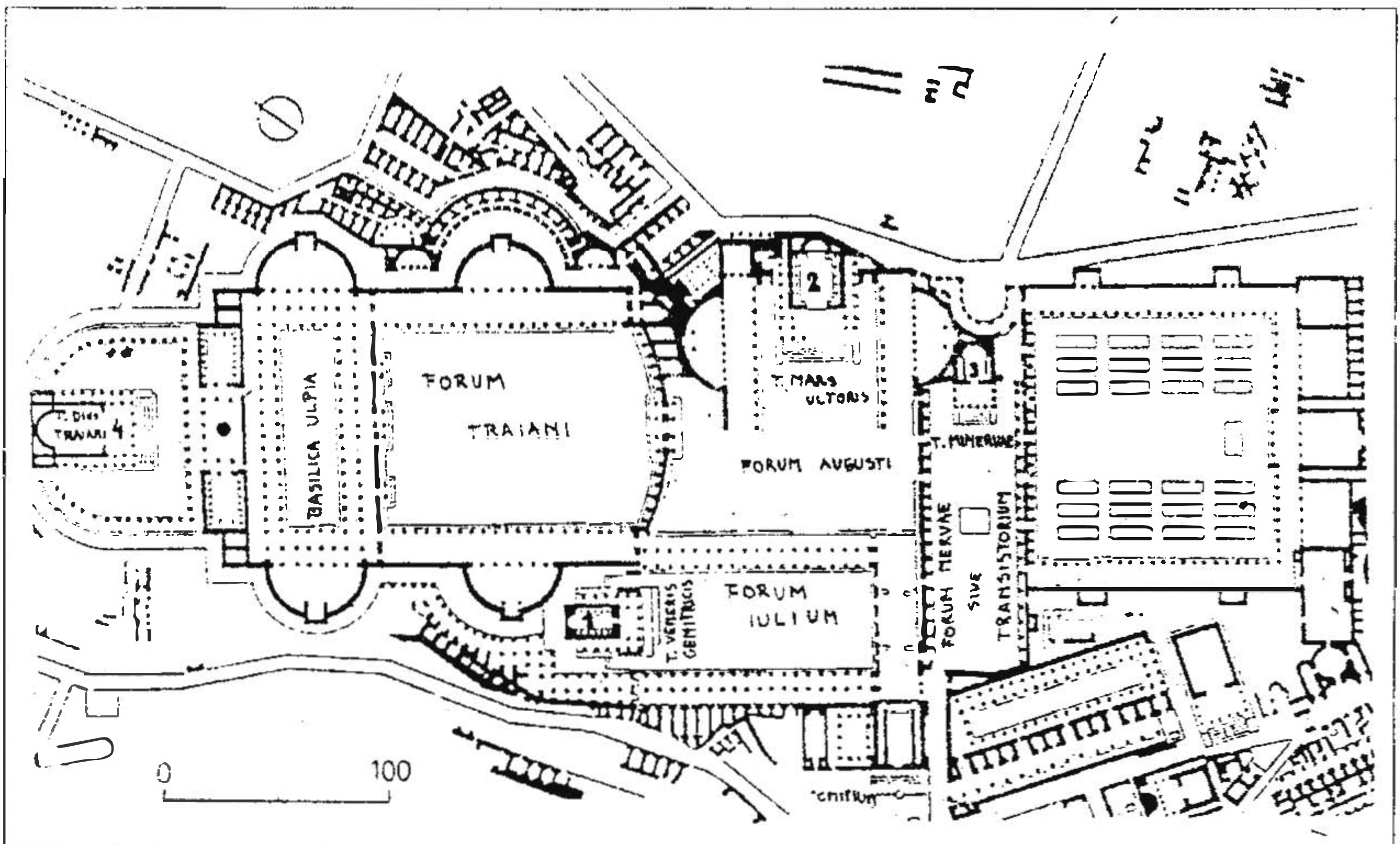

Fig. 1. Temple absidate din forurile imperiale din Roma: 1. Templul *Venerii Genitrix*; 2. Templul lui *Mars Ultor*; 3. Templul *Minervei*; 4. Templul lui *Divus Traianus*.

O funcționalitate deosebită trebuie să aibă în casele private. Dezvoltarea arhitectonică a vilelor romane se pare că este aproape paralelă cu cea a caselor urbane până către secolul al III-lea. În vilele romane absida apare mai târziu decât în locurile publice, la Pompei această formă arhitectonică fiind practic inexistentă. Adoptarea în vestul imperiului a acestei forme în casele private se face mai ales în secolele II – III p. Ch., atât în vilele urbane cât și în cele rurale ale celor bogați.

Din secolul al II-lea a. Ch., casa romană s-a modificat datorită influențelor elenistice, iar dispunerea spațiilor va fi de acum încolo pe o axă ce cuprinde intrarea - *atrium* - *tablinium* - (*perystilium*) - *triclinium*. Axialitatea va face ca *triclinium* să devină cea mai importantă cameră a casei urbane din timpul Principatului, iar *atrium*-ul și *tablinium*-ul vor dispărea în secolul I p. Ch. (SLOFSTRA 1995, 79).

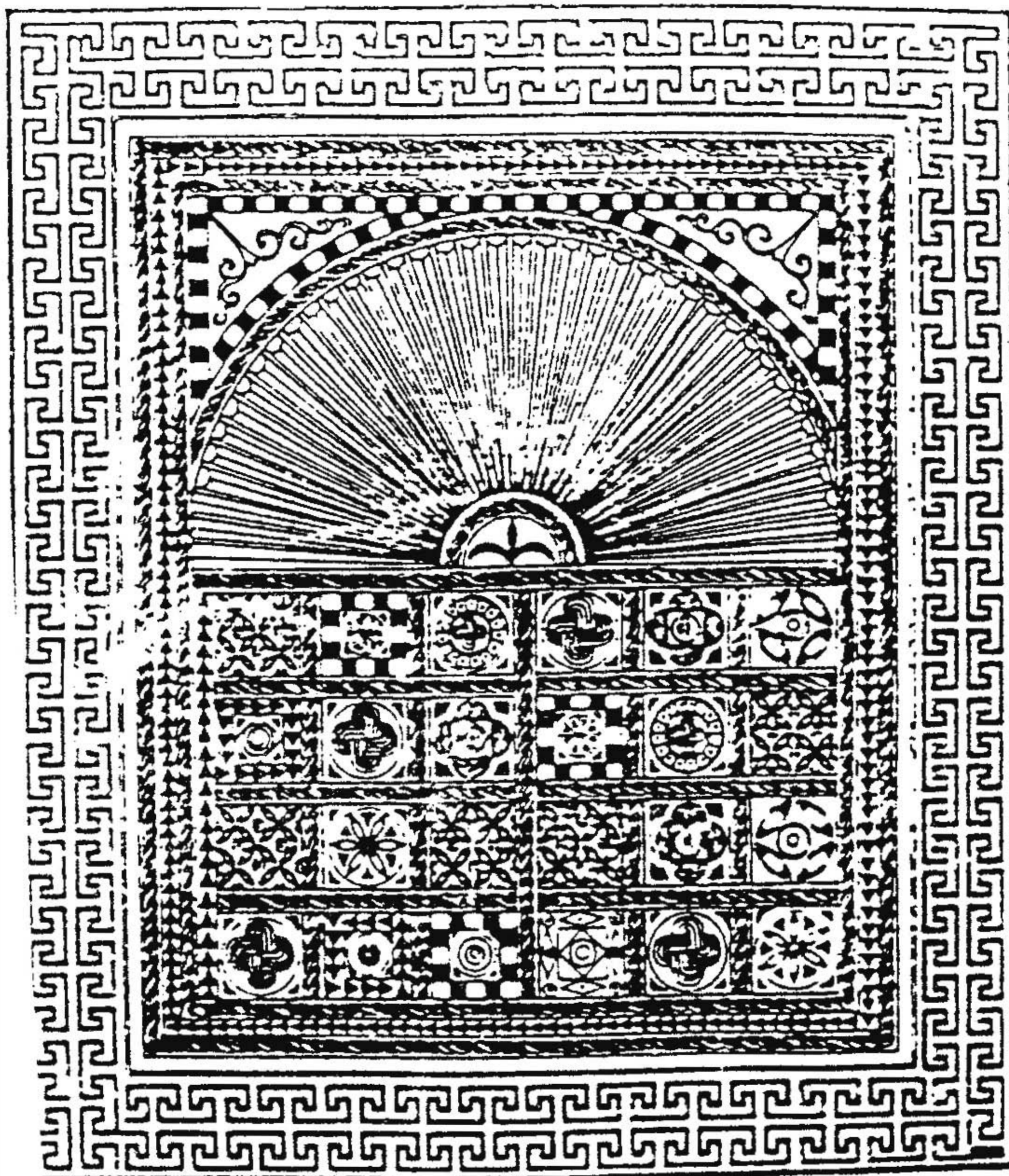

Fig. 2. Mozaic din villa de la Dargoleja (Spania).

În casele pompeiene sufrageriile sunt rectangulare, pentru că în ele intrau trei paturi dreptunghiulare (*kline*), motiv pentru care sufrageria se numea *triclinium*. Aceste paturi rectangulare erau dispuse în forma litrei grecești Π sau de “U” întors. Dispunerea celor trei *kline* nu asigura accesul convivilor în mod egal la masă. Astfel, paturile așezate de-o parte și de alta a mesei (*in imo* și *in summo*) aveau o poziție dezavantajoasă față de cel situat în mijloc (*in medio*). Pe lângă acesta, cele trei locuri de pe fiecare pat (*imus, medius, summus*) erau diferit avantajate între ele față de accesul la masă.

Spre sfârșitul secolului I p. Ch. observăm adăugarea unui plan absidat *triclinium*. Sufrageriile se modifică prin adăugarea uneia, mai rar a trei abside (SLOFSTRA 1995, 79). Cauza o constituie înlocuirea celor trei paturi cu unul singur, semicircular numit *accubitus, sigma* sau *stibadium*. Probabil sensul modificării este accesul egal la masă, aranjarea anterioară creând diferențe mari între invitați.

Analizele făcute în vilele bogate arată că sunt evidențiate arhitectonic și decorate bogat tocmai camerele situate pe axa mediană a aceleiași clădiri, camere care de obicei sunt caracterizate de un plan absidat. Dovada că încăperile absidate erau menite pentru *symposium* și mese vine de la decorația unora dintre acestea. Mozaicurile pavimentului pot indica locul unde este plasat patul semicircular, precum în cazul vilei de la Dargoleja (Spania) (BLAZGUEZ 1982, fig. 9) care, deși nu este absidată, constituie indirect un exemplu (fig. 2). Decorul sufrageriei din această vilă acoperă întreaga încăpere, cu excepția

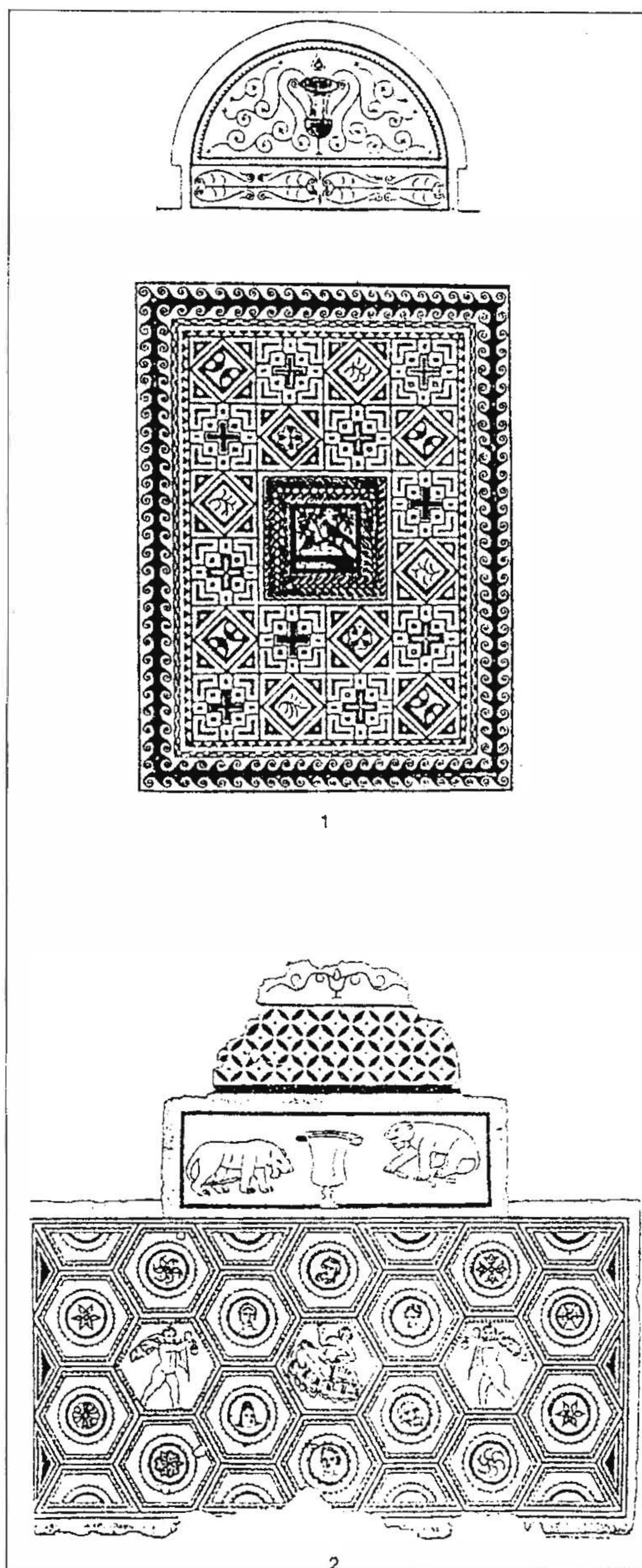

Fig. 3. 1. Decor al sufrageriei absidate din villa de la Nemesvamos-Balacapuszta (Ungaria); 2. Sufrageria absidată decorată cu *kantharoi* și scene bachice în vila de la Vallon (Elveția).

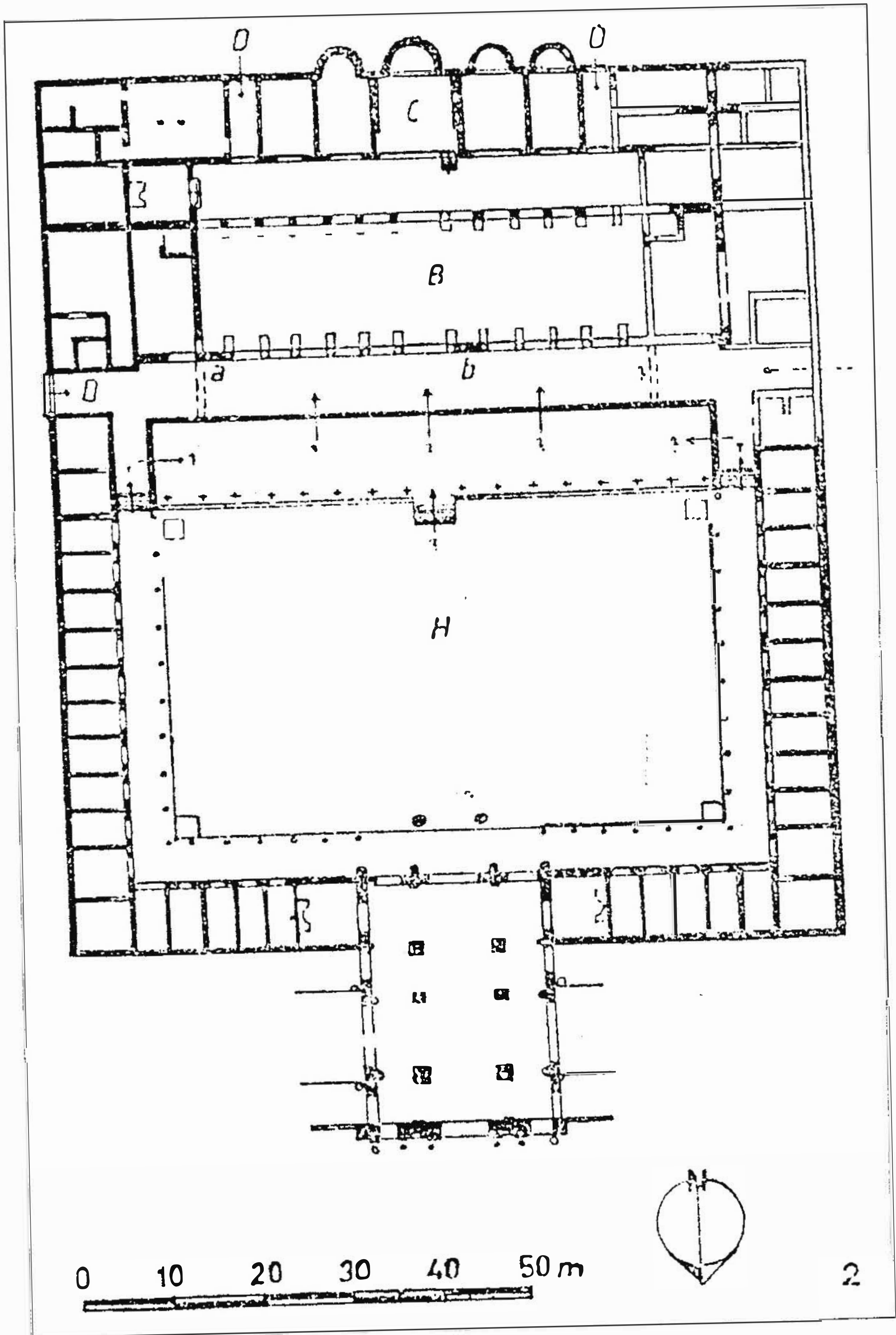

Fig. 4. Principia de la Lambesis.

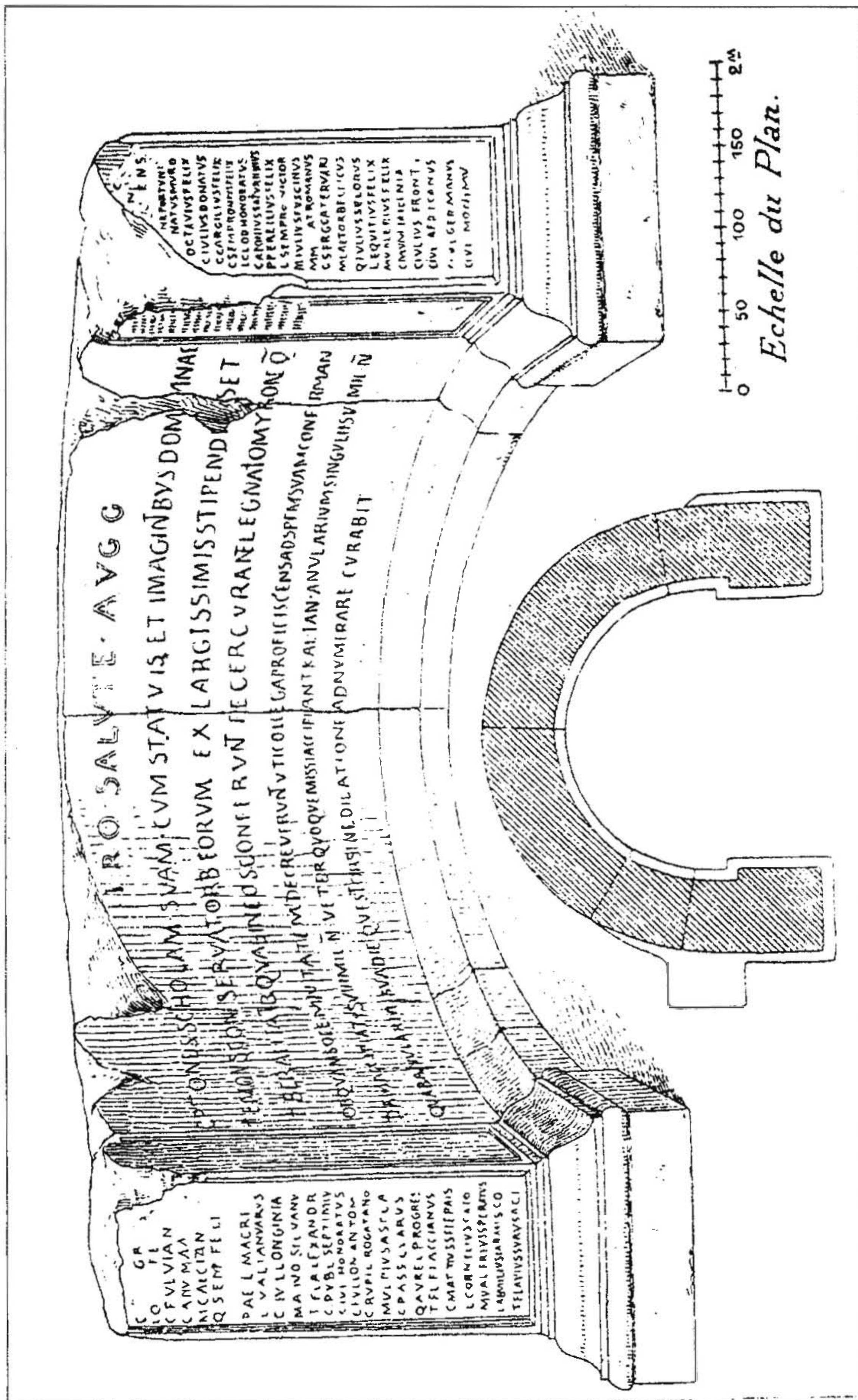

Fig. 5. Absidă cu bază în formă de hemiciclu cu inscripție în interiorul ei.

locului ocupat de *stibadium*. Reprezentările mitologice, scenele bachice precum și simbolismul apei sunt alte indicii privind funcționalitatea. De exemplu, în vila de la Nemesvamos-Balacapuszta din Ungaria (THOMAS 1964, fig. 42) (fig. 3. 1), sufrageria absidată este decorată cu motivul craterului și vrejuri de viță de vie. Într-o altă vilă, la Vallon, în Elveția (GARDIOL și colab. 1990, fig. 13) o sufragerie absidată este decorată cu *kantharoi* și diferite scene bachice (fig. 3/ 2). În multe cazuri de vile, pe lângă decorații cu pești sau animale acvatice, în tricliniu se pot găsi chiar fântâni sau bazine cu apă. Un astfel de caz este reprezentat de vila de la Bad Kreuznach (Germania), unde un *kantharos* de marmură are rolul de fântână (CÜPERS 1990, fig. 204).

Unele dintre sediile colegiilor (*scholae*) prezintă și ele abside. Aceste abside au fost interpretate ca fiind locul unde membrii colegiilor se întâlneau să povestescă pe o bancă semicirculară. Absida a fost interpretată astfel deoarece există niște construcții semicirculare independente, numite tot *scholae* sau *exedrae*, frecvente în lumea greacă, care sunt bănci de povestit. Acestea sunt monumente independente, construite ici-colo în orașe, la dispoziția celor care doreau să converseze, *schola* desemnând chiar sensul de loc de discuții generatoare de recreere (DAREMBERG, SAGLIO 1919).

Totuși la Lambesis inscripțiile ne arată altceva. Aici săpăturile arheologice au relevat existența în *Principia* a mai multor *scholae* care aparțineau unor colegii de subofițeri ai legiunii a III-a Augusta (fig. 4). Aceste sedii sunt niște săli rectangulare terminate cu abside.

O inscripție a *optiones*-ilor (RENIER 1851), cea mai bine păstrată, ne permite o reconstituire clară a absidei. Această absidă conținea o bază în formă de hemiciclu cu o inscripție în interiorul ei (fig. 5). Pe fața curbă a hemiciclului se citea dedicația către împărat și regulamentul colegiului. Pe pilaștrii laterali figura numele membrilor colegiului. Așadar, absida nu poate fi o banchetă, textul coborând până jos. Inscripția cu hemiciclu este o bază unde trebuie să fi fost plasate statui, imagini clipeate ale lui *Domus Divinae* și ale zeilor protectori ai casei imperiale. Deci, absida aparține aici mai degrabă ca loc de cult decât loc de reuniune, pentru care sala colegiului ar fi fost cu siguranță suficientă.

Putem concluziona că absida circulară poate folosi pentru: bazinele din terme, loc al statuii de cult în temple și sedii de corporații, loc de desfășurare a meselor și banchetelor, bănci de conversație. Totuși, nu se poate stabili o funcționalitate pentru o absidă dată dacă ne folosim doar de interpretarea planurilor. De aceea o analiză a ambientului căreia îi aparține este mai mult decât necesară pentru evitarea erorilor.

CASIAN POPA
Universitatea "Babeș Bolyai"
Cluj

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE

BLAZGUEZ 1982 = J. M. Blazquez, *Mosaicos romanos de Sevilla, Granada, Cadiz y Murcia*, în *Corpus de Mosaicos de Espana*, IV, Madrid, 1982.

CÜPERS 1990 = H. Cüpers, *Die Römer in Rheinland-Pfalz*, Stuttgart, 1990.

DAREMBERG - SAGLIO = Ch. Daremberg, Ed. Saglio, *Dictionnaires des antiquités grecques et romaines*, tome IV, 2 (R-S), s. v. *schola*, Paris, 1919, p. 1120-1121.

FROVA 1961 = A. Frova, *L'arte di Roma e del mondo romano*, Torino, 1961.

GARDIOL și colab. = J. B. Gardiol, S. Rebetz, F. Saby, *La villa gallo-romaine de Vallon. Une seconde mosaïque figurée et un laraire*, în *Archaeologie der Schweiz*, 13, 1990.

RENIER 1851 = L. Renier, *Archives des missions scientifiques*, 5-e cahier, Paris, 1851.

SLOFSTRA 1995 = J. Slofstra, *The villa in the roman West: space, decoration and ideology*, în vol. *Integration in the Roman West. Papers arising the international conference at the Titelberg (Luxembourg), 12-13 November 1993*, publicat în *Dossiers d'Archeologie du Musee National d'Histoire et d'Art*, IV, Luxembourg, 1995.

THOMAS 1964 = F. B. Thomas, *Römischen Villen in Pannonien*, Budapest, 1964.

FEW INTERPRETATION CONCERNING THE APSES FUNCTIONALITY

SUMMARY

This article proposes the discussion of the functionality of the semicircular apses. This architectural form is used as pools in *termae*, as place for the cultic statues in temples and different corporations, as place for meals and banquet in private houses and as bench for conversation.